

Lohjan postihistoriaa

Lohjan Postimerkkikerho ry

Lohjan postihistoriaa

Lohjan postihistoriaa

Lohjan Postimerkkikerho ry

Kansikuva:

Etualalla Monkolan vanha päärakennus, jossa toimi mm. Lohjankylän postitoimisto 1900-luvun alkupuolella. Taloa kutsuttiin Lohjalaisten keskuudessa nimellä "Berglundin talo" ja "Suomi-Talo". Talon sijaitsi osoitteessa Karstuntie 4 eli nykyisen "Monkola" -kaupungintalon paikalla. Kortti Jarno Kärkkäisen Lohja-kokoelmasta.

Toimittanut: Vesa Hirsmäki

Taittanut: Tapio Tuominen

© 2023 Lohjan Postimerkkikerho ry

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-4870-1

SISÄLLYSLUETTELO

<i>Esipuhe, Vesa Hirsmäki</i>	<i>7</i>
<i>Lohja 700 vuotta lyhyesti, Torsti Salonen.....</i>	<i>8</i>
<i>Lohjan Postimerkkikerho 75 vuotta, Pentti Askola ja Hannu Murtovuori.....</i>	<i>11</i>
<i>Lohjan postihistoriaa, Vesa Hirsmäki</i>	<i>14</i>
<i>Lohja-leimakokoelma, Lohjan Postimerkkikerho ry</i>	<i>18</i>
<i>Lohjalaisten merkkihenkilöiden postia, Aki Hellgren.....</i>	<i>84</i>
<i>Liikennettä Lohjan alueella, Matias Frimodig</i>	<i>92</i>
<i>Vanhaa Lohjaa postikorteissa, Jarno Kärkkäinen</i>	<i>108</i>
<i>Vanhaa Lohjaa valokuvien, Jarno Kärkkäinen</i>	<i>124</i>
<i>Lohjalaisia tulitikkurasioiden etikettejä, Jarno Kärkkäinen</i>	<i>140</i>

Esipuhe

Kädessäsi on nyt pala Lohjan historiaa - tai pikemminkin pitkiä siivuja siitä. Lohjan täyttäessä tänä vuonna 700 vuotta tulee kuluneeksi myös 75 vuotta, kun Lohjan postimerkkikerho perustettiin. Lohjan pitkään historiaan kuuluu myös 151 vuoden ajanjakso, jolloin Postilla oli omia toimipisteitä Lohjalla. Juhlavuoden kunniaksi Lohjan Postimerkkikerho on järjestänyt näyttelyn marraskuussa 2023 ja tähän kirjaan on koottu näyttelyn sisältöä täydennettynä historiikkiosuuksilla Lohjasta, Lohjan postitoiminnasta ja postimerkkikerhosta.

Kirjassa esitetty näyttelyaineisto on kerhon ja kerholaisten kokoelmista ja sen vahvana teemana on Lohjan kotiseutu- ja postihistoria. Tämä kirja ja näyttely täydentävät toisiaan. Leimakokoelmassa on Lohjan postitoimintaa edustavia leimauksia kautta aikojen. Esillä on myös mielenkiintoinen osuus Lohjaan liittyvästä merkkihenkilöpostista Venäjän valan ajalta. Liikenneosuudessa esitellään linja-autoliikenteen, Lohjanjärvellä kulkeneiden laivojen sekä rautatieyhteyksien osuutta Lohjan postihistoriassa. Lohjan historia on laajasti esillä myös kuvapostikortti- ja valokuvaosiossa, jota täydentää Lohjan taannoista yritysmaailmaa kuvaava tulitikkuetikettikokoelma.

Juhlavuoden näyttelyn järjestäminen ja tämän kirjan tekeminen on ollut tänä juhluvotena Lohjan Postimerkkikerholle merkittävä ponnistus ja haluankin kiittää kerholaisia hienon ja monipuolisen sisällön tuottamisesta niihin. Aineiston monipuolisuus on osoitus myös siitä, että kerhossamme ollaan kiinnostuneita ja harrastetaan muutakin kuin postimerkkien keräilyä. Toivotammekin tervetulleeksi kerhomme toimintaan kaikki niin postikortti- kuin muidenkin keräilyalueiden harrastajat

Lohjalla 1. marraskuuta 2023

Vesa Hirsmäki
Lohjan Postimerkkikerho ry:n puheenjohtaja

Lohjan historiaa lyhyesti

Torsti Salonen

Lohja kuuluu Suomen mannermaan vanhimpiin seurakuntapitäjiin. Vanhimmat historialliset tiedot kertovat isä Ingvalduksen olleen kirkkoherrana Lohjalla jo niinkin varhain kuin vuonna 1323. Kristinusko ja järjestäytynyt yhteiskunta lieene kuitenkin perua sitäkin varhaisemmalta ajalta, sillä kirkkoherran olemassaolo viittaa jo suhteellisen vakiintuneisiin olosuhteisiin. Lohjan pitkän ja maasamme harvinaisen rikkaan kulttuurihistorian taustalla vaikuttaa seudun luonto. Se on luonut ihmisen toiminnalle edulliset olosuhteet. Lohjan vesistön laakso hyödyttää luonnon ohella myös ihmistä. Lohjan kehitystä on edesauttanut, että seudulla on maamme korkein keskilämpötila ja suurimpia sademääriä, maaperä on viljavaa ja kallioperässä on runsaasti mineraaleja. Leimaa-antavaa seudulle on Suomen vanhin teollisuus, monipuolinen maatalous ja jatkuvat uudet kulttuurivaikutteet. Siksi Lohjasta on myös tullut läntisen Uudenmaan taloudellinen ja sivistyksellinen keskuspaikkakunta.

Ensimmäiset kivikautiset asukkaat tulivat Lohjan seudulle yli 8000 vuotta sitten. Niin varhainen asuttaminen ei ole mitenkään ihmeellistä. Edulliset ranta-alueet houkuttelivat muuttajia. Lohjanjärvi syntyi maannousemisen myötä noin 4200 e.Kr. Varsinkin Lohjan eteläisimmissä osissa on tehty runsaasti esihistoriallisia löytöjä. Paikkakunnalla onkin ollut yhtäjaksoista asutusta koko sinä aikana, jolloin Suomi on ollut asutettuna. Viikinkiajan jälkeen 1100-1200-luvulla Lohja sai uusia asukkaita. Osa heistä oli hämäläisiä, jotka asettuivat asumaan Hämeen ja etelärannikon välisen tärkeän kauppareitin varrelle. Toinen asutusaalto tuli Varsinais-Suomesta, jossa väestön määrä oli kasvanut niin paljon, että ainakin nuorimpien poikien oli pakko lähteä kotitiloiltaan. Lohjalla oli vielä mahdollisuus uudisraivaukseen. Pian sen jälkeen 1200-luvulla Lohja sai ottaa vastaan ruotsalaisia maahanmuuttajia, jotka tunkeutuivat rannikolta kohden sisämaata. Lohjan eteläisimmästä neljänneksestä tuli ruotsinkielinen ja noin neljäsosa väestöstä puhui ruotsia 1800-luvulle saakka.

Ruotsalaisten uudisasukkaiden mukana tuli kristinusko ja seurakuntamuotoinen järjestäytynyt yhteiskunta. 1200-luvun puolivälissä puhutaan toisesta ristiretkensä, mutta tosiasiasa ruotsalaiset vallanpitäjät vakiinnuttivat asemansa vähitellen ainakin sata vuotta kestä-

neen kauden aikana. Ensimmäinen puukirkko – oikeastaan vain kappeli – rakennettiin todennäköisesti Virkkalaan 1200-luvun puolivälissä. Ensimmäiset papit tunsivat olonsa turvallisemmaksi ruotsalaisen väestön keskuudessa. Länsi-Uudenmaan pohjoisosan suomalaiset alistettiin oletettavasti vasta 1300-luvun alussa. Uusi kirkko voitiin rakentaa siihen paikkaan, jossa se edelleen on. Sijainti oli helpommin saavutettavissa tullessa kirkkoon koko pohjoisen Länsi-Uudenmaan käsittäneen silloisen Suur-Lohjan emäseurakunnan eri puolilta. Lohjan kirkonmäestä tuli keskiajalla läntisen Uudenmaan tärkein markkinapaikka.

Nykyinen kivikirkko korvasi edeltäneen puukirkon 1400-luvun lopulla. Pyhän Laurin kirkko on suurin Suomen keskiaikaisista seurakuntakirkoista. Hattulan kirkkoa lukuun ottamatta ei ainoassakaan toisessa kirkossa ole yhtä runsaita ja korkeatasoisia seinämaalauksia. Se osoittaa, että keskiajalla Lohja oli varakas ja melkoisen kookas seurakunta. Suur-Lohja kärsitti nykyisen Lohjan kaupungin ohella myös Vihdin, Karkkilan sekä luultavasti myös pohjoisosan Siuntion. Karjalohja oli Karjaan seurakunnan alaisuudessa vuoteen 1614 saakka. Samanaikaisesti Sammatti siirrettiin Karjalohjan alaisuuteen.

Lohjan seudulle luonteenomaiset herraskartanot alkoivat syntyä jo keskiajalla. Niistä kaikista mahtavin on Kirkniemi, jonka historiasta on tietoja vuodesta 1417 alkaen. Sen omistajista voidaan mainita neljä marsalkkaa ja kuningas Eerik XIV:n tytär Sigrid Vaasa. Toinen merkittävä kartano on Laakspohja, jonka Kustaa Vaasa perusti kuninkaankartanoksi vuonna 1556. Sen omistivat sittemmin muun muassa sukuihin Armfelt ja Ehrnrooth kuuluneet henkilöt. Aateliston ja suurten kartanoiden valta kesti aina 1800-luvulle saakka. Tavallisilta lohjalaisilta talonpojilta ei kuitenkaan riistetty heidän oikeuksiaan. Tosiasiasa monet suurtalonpojat – varsinkin ratsutilalliset – elivät miltei kuin aateliset. Esimerkiksi ratsutilallisen poika Tomas Eriksson Iso-Teutarista aateloitiin Tukholmassa nimellä Tomas Adlercreutz, josta sai alkunsa kuuluisa aatelissuku. Toinen alkuperältään lohjalainen aatelissuku on Renner-

felt Yli-Immolan kartanosta Nummelta. Yksi suurvalta-ajan mahtavimmista suomalaisista talonpojista oli Heikki Heikinpoika Vaanilasta, talonpoikaissäädyn puhemies kaksilla valtiopäivillä Tukholmassa.

1500-luvun puolivälissä Ojamolla avattiin Suomen ensimmäinen kaivos. Rautamalmi kuljetettiin sieltä ensin Siuntioon, siksi että hankkeen alullepanija laamanni Erik Fleming, oli Suitian kartanon isäntä. Kustaa Vaasan määräyksestä perustettiin vuonna 1556 kuitenkin Mustion ruukki Ojamon malmin jalostamista varten. Se oli Suomen ensimmäinen tehdas. Sillä tavoin käynnistyi maamme teollistuminen. Myös Antskogin, Billnäsin ja Fiskarsin ruukit rakennettiin 1600-luvulla käyttämään Ojamon ja muiden Lohjan pienten kaivosten malmia. Aina 1860-luvulle saakka malmia louhittiin Lohjalla peräti 16 kaivoksesta: rautaa, kuparia ja jopa hopeaa.

Vuonna 1659 Lohjalle perustettiin pedagogio, ensimmäinen koulu maamme suomenkielisellä maaseudulla. Seudun ainoan koulun, naapuripitäjiäkin palvelleiden monien käsityöläisten ja pohjoisen läntisen Uudenmaan markkinapaikan isäntänä Lohjaa pidettiin seudun luonnollisena keskuspaikkakuntana. Jopa Tammisaaren kaupungin porvarit näyttävät olleen samaa mieltä, sillä 1600- ja 1700-luvulla he yrittivät perustaa kauppalan Kyrkstadin alueelle Virkkalan ristille. Se ei kuitenkaan onnistunut, sillä maanomistajat eivät halunneet myydä tontteja tammisaarelaisille. Jos Kyrkstadiin olisi tullut kauppalaa, Lohjan kaupungin keskusta saattaisi nykyään olla Virkkalassa.

Suomen teollistumisen myötä 1800-luvun puolivälissä alkoi Lohjan nopea kehittyminen. Pitäjään alkoi kasvaa kaksi taajamaa: teollisuusyhdyskunta Virkkala ja palvelukeskus Lohjannummi. Vuonna 1865 Virkkalassa käynnistettiin ensimmäinen höyrysaha ja 1800-luvun lopulla niitä oli kylässä peräti kolme vieretysten. Sahalaitosten halpa jättepuu houkutteli lisää teollisuutta Virkkalaan. Vuodesta 1897 alkaen jalostettiin kalkkikiveä ja vuonna 1907 käynnistyi lasitehdas. Virkkala kasvoi nopeasti ja oli 1900-luvun alussa Lohjan suurin taajama. Monet muuttajat olivat kuitenkin lähtöisin suomenkielisiltä seuduilta, joka johti siihen, ettei Etelä-Lohja enää ollut kokonaan ruotsinkielinen. Kaikki mainitut teollisuuslaitokset on sittemmin lopetettu, lasitehdas jo 1920-luvulla. Viimeinen toiminnassa ollut sahalaitos suljettiin 1950-luvun alkaessa ja kalkkiteollisuus päättyi 1990-luvulla. Virkkala on kuitenkin pysynyt merkittävänä teol-

lisuuskeskuksena, sillä 1960-luvun puolivälissä perustettua Kirkniemen paperitehdasta on vähitellen laajennettu ja nykyään se työllistää yli 500 lohjalaista.

Sillä aikaa, kun Virkkala kasvoi teollisuuden ansiosta, kirkon ympäristö kehittyi palvelutaloudeksi. Lohjannummi sai ensimmäisen maakauppansa vuonna 1861, apteekin vuotta myöhemmin ja postikonttorin vuonna 1865. Kauppapuotien määrä kasvoi lähes kahteenkymmeneen ja Lohjannummesta oli tullut läntisen Uudenmaan pohjoisosan merkittävin kauppakeskus. Pian sen jälkeen teollistuminen saavutti Lohjannummenkin. Mustion ruukinpatruuna Hjalmar Linder rakennutti kylään selluloosatehtaan vuonna 1906. Se veti niin paljon muuttajia, että Lohjankylästä tuli Virkkalaa suurempi. Myös Tytyrin ja Pitkänien kalkkilouhokset työllistivät kirkon ympäristön asukkaita. Teollistuminen ulottui myös maaseudulle, sillä Pusulan Arimassa toimi lasitehdas vuosina 1864-1918.

Liikenneyhteydet kehittyivät. Jo 1300-luvulta lähtien Turun ja Viipurin välinen Suuri rantatie eli Kuninkaantie oli kulkenut Lohjan eteläosan kautta ja siitä haarautunut Hämeen linnaan johtanut tie yhdisti Lohjan sisämaahan. Vuonna 1873 valmistui Hyvinkää-Hanko-rautatie. Lohjan rautatieasemalta rakennettiin vuonna 1907 kapearaiteinen sähkörautatie kirkon ohitse järven rantaa. Vuodesta 1894 Lohjanjärvellä oli säännöllinen matkustajalaivaliikenne, jonka linja-autot korvasivat 1920-luvulla. Puhelinkeskus ja -yhteydet Helsinkiin sekä Turkuun saatiin vuonna 1889. Rautatie toi kesäasukkaita ja järven rantojen huvila-asutus alkoi 1880-luvulla.

Väestönkasvun myötä vanhan Suur-Lohjan eri osat olivat itsenäistyneet. Siuntio jo 1400-luvun puolivälissä, ja Vihti sekä sen mukana Karkkila vuonna 1507. Viimeisinä Lohjasta erosivat Nummi ja Pusula vasta 1860-luvun alussa. Samalla vuosikymmenellä aloitti toimintansa seurakunnista erillinen kunnallishallinto, jonka ensimmäisiä tehtäviä oli kansakoulujen perustaminen jokaiseen kuntaan. Karjalohjalle koulu saatiin lahjoitusvaroin jo 1850-luvun puolivälissä. Sammatissa siellä eläkevuosiaan viettäneen Elias Lönnrotin ansiosta koulu aloitti vuonna 1868 ja muuallakin alueella viimeistään 1870-luvun alussa.

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa lohjalaiset toimivat innokkaasti monissa hankkeissa. Useat uudistukset todistavat edistysystävällisyydestä. Lainakirjasto perustettiin

jo vuonna 1865, säästöpankki vuonna 1870 ja vuonna 1914 Länsi-Uudenmaan maaseudun ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu. Raittiusyhdistys aloitti toimintansa jo 1884 ja Suomen ensimmäinen kotiseutuyhdistys 1894. Taide- ja kulttuurielämä kukoisti: Ellen Favourin ja Alarik Munsterhjelm maalasivat Lohjan maisemia, Arvid Järnefelt kirjoitti teoksiaan Rantalan talossaan Virkkalassa ja hänen vävynsä Jean Sibelius sävelsi pienessä mökissä Rantalan lähistöllä.

Teollistuminen synnytti vahvan työväenliikkeen 1900-luvun alussa. Siihen osallistui myös kartanoiden ja suurten maatilojen maatyöväki. Vuoden 1918 kansalaissodan aikana Lohja oli vahvasti punaisten hallitsema, mutta suhteellisen rauhallinen aina sodan lopulle saakka. Hangosta tullut saksalainen sotilasosasto valtasi Lohjan huhtikuun alussa. Lähes 300 punaista sai surmansa sodassa sekä varsinkin sen jälkiselvittelyissä ja katkeruus oli vahvaa aina talvisotaan saakka.

Lohjan teollistuminen jatkui 1900-luvulla. Hiidensalmen rannalla toimi keskisuuri sahalaitys 1920-luvun lopulta 1960-luvun puoliväliin. Virkkalan kalkkitehdas aloitti sementin valmistuksen vuonna 1919 ja Tytyriin rakennettiin uusi kalkkitehdas 1940-luvun lopulla. Ojamolla oli kalkkikivikaivos 1920-luvun puolivälistä 1960-luvun puoliväliin. Elektroteollisuus käynnistyi radioiden valmistuksella 1940-luvun lopulla, jatkui televisioteollisuutena 1980-luvulle ja siitä eteenpäin komponenttivalmistuksena. 1950-luvulla alkoi kattohuovan valmistus sekä mineriittilevyjen tuotanto. Metalliteollisuus kasvoi varsinkin 1960- ja 1970-luvulla. Lohjasta tuli suhteellisesti Uudenmaan teollistunein kaupunki. Väestönkasvu oli nopeaa erityisesti 1960- ja 1970-luvulla, jolloin Lohjalle muutti runsaasti asukkaita Itä- ja Pohjois-Suomesta. Sen seurauksena käynnistyi lähiörakentaminen Ojamolla sekä Routiolla.

Lohjan pitäjää jaettiin vuonna 1926. Kirkon ympäristön Lohjannummi oli jo vuonna 1911 saanut rajallisen itsehallinnon, mutta se ei riittänyt kasvavalle taajamalle. Silloinen lainsäädäntö edellytti, että Lohjannummi erotettiin kokonaan itsenäiseksi kauppalaksi. Lohjan kunnan

miltei kokonaan ympäröimä kauppala sai kaupunkioikeudet vuonna 1969. Molemmat kunnat kasvoivat rinta rintaan ja 1950-luvulta lähtien tekivät jatkuvasti tiivistynyttä yhteistyötä. Yhdessä ne perustivat muun muassa aluesairaalan, ammattikoulun ja musiikkiopiston sekä orkesterin. Lohjasta kasvoi läntisen Uudenmaan pohjoisosan kaupan, suomenkielisen koulutuksen ja hallinnon keskus. Lohjan kaupungin ja Lohjan kunnan raja menetti vähitellen merkitystään sitä mukaa, kun kuntien välinen yhteistyö lisääntyi. Keskustelu kuntien yhdistämisestä käynnistyi jo 1940-luvulla, mutta aika ei vielä ollut kypsä. 1990-luvun alun talouslama tuotti Lohjan seudulle suuria ongelmia. Enimmillään työttömyysprosentti oli yli 20:n. Kuntien yhdistyminen oli tärkeä askel Lohjan kriisin jälkeisen toipumisen kannalta. Kansanäänestyksen perusteella molemmat kunnat yhdistyivät tasavertaisuuden pohjalta vuoden 1997 alkaessa. Seuraava askel otettiin vuonna 2009, jolloin Sammatti liittyi Lohjaan. Sen jälkeen Karjalohja sekä Nummi-Pusula liittyivät Lohjan vuoden 2013 alusta – Nummen ja Pusulan kunnat oli liitetty toisiinsa vuonna 1980.

Kuva Pyhän Laurin kirkosta noin vuodelta 1940

Näkymä Laurinkadulta on noin vuodelta 1955

Kädessäsi on nyt valittuja paloja Lohjan historiasta, postimerkkiharrastuksesta ja siitä miten posti on kulkenut Lohjan alueella kautta aikojen. Kirjan sisältöä on rikastettu runsaalla kuvituksella keräilijöiden kokoelmista sekä kiehtovilla ja hauskoilla tarinoilla menneisyydestä. Kuvissa aika pysähtyy hienosti Lohjan maisemiin ja vanhoihin kaupunkinäkömiin. Tekstit vievät lukijan mukanaan tarinan sisälle tarkasti, dokumentoivasti ja mielikuvitusta ruokkivaksi. Lukijalle voi myös jäädä kysymyksiä: Kuka oli Betty Hartwall ja mitä hän teki Lohjan Muijalassa vuonna 1878? Miltä olisi tuntunut matkustaa Alku-laivalla Lohjanjärvellä 1800-luvun lopulla tai hypätä Suomen ensimmäisen sähköjunan kyytiin 1910-luvulla Lohjan asemalta Lohjan kirkonkylään tai Lohjanjärven rantaan saakka?

Lohjan Postimerkkikerho ry

9 789528 048701